

Peter Stanković

POLITIKE POPA

Uvod v kulturne študije

3. dopolnjena izdaja

Izdajatelj FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Za založbo Hermina KRAJNC

Copyright © po delih in v celoti FDV 2018, Ljubljana

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.

Vse pravice pridržane.

Recenzenta: Karmen Šterk in Komisija za učbenike FDV

Jezikovni pregled: Barbara Korun

Grafika na naslovnici in oblikovanje: Vasja Ris Lebarič

Tisk: Cicero d.o.o.

Naklada: 200

Izid knjige je omogočil Učbeniški sklad Fakultete za družbene vede.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.7(075.8)

STANKOVIĆ, Peter

Politike popa : uvod v kulturne študije / Peter Stanković. -
3., dopolnjena izd. - Ljubljana
: Fakulteta za družbene vede, 2018

ISBN 978-961- 235-844- 0

294504704

Peter Stanković

POLITIKE POPA

Uvod v kulturne študije

Tretja, dopolnjena izdaja

UVOD

Kulturne študije so se pojavile v drugi polovici 20. stoletja v Veliki Britaniji. V naslednjih desetletjih so se razširile še na druga okolja, verjetno tudi zato, ker se v precejšnji meri osredotočajo na analizo popularne kulture. Slednja je namreč kultura, ki jo že nekaj časa troši in živi zelo velik delež človeštva, tako ni presenetljivo, da mnoge zanima, kako bi jo lahko razumeli tudi v širšem okviru družboslovne in humanistične razlage. Kulturne študije v tej povezavi omogočajo, da popularno kulturo mislimo z različnih koncev in na različne načine, s tem pa si poleg vsega drugega omogočimo bolj reflektiran odnos tako do svojega lastnega okolja kot tudi samih sebe. Gre za preprosto dejstvo, da smo posamezniki običajno prepričani, da smo nekaj zelo posebnega, v resnici pa zgolj preigravamo različne vzorce in samoumevnosti, ki smo jih pobrali iz svojega primarnega okolja – kulture (človek se od živali med drugim loči po tem, da njegovo primarno okolje ni narava, pač pa kultura). Ključno pri tem je že omenjeno dejstvo, da je danes dominantna kultura ravno popularna kultura, tako da je treba za razumevanje in navsezadnje preseganje lastnih določitev poznati zlasti to kulturo. Pomembno je tudi, da se v kulturnih obrazcih pogosto skrivajo različni mehanizmi reprodukcije družbene moči. Slednja namreč nikoli ne deluje kar tako, sama po sebi, saj jo morajo ljudje najprej sprejeti kot nekaj normalnega. Tudi tu lahko torej šele s skrbno refleksijo različnih popularnokulturnih okvirov te mehanizme problematiziramo oziroma jih spremenimo.

Aktualnost kulturnih študij v vseh teh pogledih je bila prepozna tudi v Sloveniji, kjer so se raziskave s tega področja začele pojavljati v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Od tistega časa je bilo na tem področju narejeno veliko zanimivega, da pa vse skupaj ne bi viselo v konceptualni praznini, ponuja pričujoče delo okvir za razumevanje tega znanstvenega polja. Gre torej za učbenik, ki je v osnovi namenjen vsem tistim, ki se s kulturnimi študijami srečujejo prvič, njegov cilj pa je predstaviti osnovne značilnosti kulturnih študij in pokazati, kako se te umeščajo v širši kontekst različnih analiz kulture. Ker je delo v osnovi uvodne narave, posebno predznanje za branje ni potrebno, je pa vseeno dobrodošlo, če k besedilu pristopimo odprte glave oziroma razumemo, da teorija ne pomeni praznih abstrakcij, temveč gre za poskuse razumevanja notranje logike pojavov mimo njihove navidezne (in varljive) samoumevnosti. To omenjamo, ker se precejšen del učbenika povezuje z različnimi teoretskimi okviri, ki včasih marsikoga že vnaprej odbijejo,

v resnici pa pomenijo tisto najbolj žlahtno pri znanstvenem delovanju: iskanje načinov, kako pogledati na svet iz vznemirljivih novih zornih kotov.

Zaradi večje preglednosti je razmeroma kompleksno področje kulturnih študij v učbeniku predstavljeno na način pregleda njihovega zgodovinskega razvoja. V nasprotnem primeru bi grozila nevarnost, da bi serija idej, vplivov, sklicev in raziskovalnih pristopov, ki je značilna za kulturne študije, razpadla na nepregledno množico različnih poudarkov in avtorjev, vseeno pa je treba na tem mestu nemudoma poudariti, da pristop na način zgodovinske rekonstrukcije ne pomeni tudi stopnjevanja relevantnosti predstavljenih idej. Tu gre za to, da so lahko ideje, ki so se oblikovale časovno že daleč v preteklosti, prav tako ali celo še bolj relevantne od teh, ki so sodobnejše, poleg tega pa številne starejše ideje tudi doživljajo vedno nove transformacije in reartikulacije.

Poglavja v učbeniku si torej sledijo po logiki časovnega razvoja, ob njih pa so predstavljene tudi različne teoretske šole, ki so v obravnavanem obdobju vplivale na razvoj raziskovanja. In še nekaj tehničnih podrobnosti: besedilo dopolnjujejo tudi ločeni odstavki z reprezentativnimi citati. Naslovi del so izpisani v prevodu in v *kurzivu*, naslov izvirnika pa sledi v oklepaju. Imena pomembnih avtorjev so ob pričetku obravnave njihovih najpomembnejših del ali idej prvič izpisana v **krepkem tisku**. Splošni izrazi, uporabljeni v moškem slovničnem spolu, so mišljeni kot nevtralni, tako za oznako oseb moškega kot tudi ženskega spola.

1. KAJ SO KULTURNE ŠTUDIJE?

Kultura je eden najbolj izmuzljivih pojmov v družboslovju oziroma humanistiki. Vse od Aristotela naprej so različni misleci oblikovali raznovrstne interpretacije tega, kaj kultura sploh je, pri čemer se tudi danes okoli točnega pomena tega pojma ne strinjamo nič bolj, kot so se nekoč. Poleg tega se je razpravljanje o kulturi razširilo tudi na različne discipline (umetnostna teorija, filozofija, sociologija, antropologija, psihologija, biologija itd.), kar pomeni, da imamo opravka še z različnimi znanstvenimi disciplinami, ki o kulturi razpravljajo vsaka iz svojega zornega kota oziroma v svojih lastnih spoznavnih okvirih. Nekateri kulturo tako razumejo kot zgolj visoko umetnost, za druge je kultura način

Kultura kot umetnost: *Il ratto d'Europa* (Tiziano, 1562)

življenja, tretji kulturo obravnavajo kot različne vsakdanje prakse (kultura oblačenja, kultura prehranjevanja ipd.), spet četrte kultura zanima v ekonomskem smislu, peti opozarjajo na pomen kulture kot ideologije in podobno.

V tem kontekstu se bi nemara zdelo, da se *kulturne študije* ukvarjajo z vsemi temi različnimi pogledi na kulturo. Navsezadnje je že sam naziv kulturne študije v množini in na ta način vsaj posredno namiguje na širino pristopa. Vendar pa je takšen vtis napačen. Kulturne študije so tudi same zelo posebna vrsta raziskovanja kulture, ki z drugimi niti nima veliko zveze. V splošnem velja, da so nastale v birminghamskem *Centru za preučevanje sodobne kulture* (Centre for Contemporary Cultural Studies oziroma s kratico CCCS), od koder so se potem razširile po celem svetu, pri čemer imajo tudi svojo lastno zgodovino, ključne avtorje, teoretska zanimanja, metodološke predpostavke in podobno. Več o tem v nadaljevanju, preden pa se lotimo bolj podrobnega pregleda kulturnih študij, zgolj

za prvo informacijo izpostavimo nekaj osnovnih poudarkov, ki kulturne študije že na povsem splošni ravni razlikujejo od drugih načinov preučevanja kulture.

- Temeljna značilnost kulturnih študij je njihova spoznavna *odprtost*. Morda to zveni nekoliko nenavadno, toda ta pristop k analizi kulture se od drugih v pomembni meri razlikuje po tem, da se intenzivno sklicuje ravno na številne ostale. Vendar pa takšna *interdisciplinarna* ali celo *transdisciplinarna* odprtost,⁰¹ ki povezuje kulturne študije v razmeroma ohlapno celoto, ne pomeni poljubnosti. V nadaljevanju bomo videli, da so se kulturne študije razvijale zlasti z ustvarjalno kombinacijo spoznanj literarne teorije, antropologije, marksizma, strukturalizma, semiologije, poststrukturalizma, feminizma in postkolonialne teorije, ne pa tudi številnih drugih spoprijemov s kulturo, kar pomeni, da v končnem seštevku niso nekakšna neosredotočena mešanica vsega živega. Omeniti je treba tudi, da so se kulturne študije v zadnjih desetletjih tudi že močno institucionalizirale (glej: Turner, 2012: 17). Zaradi tega danes, kljub vsej odprtosti, tudi same vedno bolj spominjajo na uveljavljeno disciplino s standardiziranimi spoznavnimi predpostavkami in jasnimi mejami, ki jih ločujejo od drugih pristopov h kulturi.
- Naslednja značilnost kulturnih študij je, da jih od vseh kulturnih izrazov še najbolj zanima *popularna kultura*. Klasična umetnostna zgodovina in druge uveljavljene akademske discipline se s popularno kulturo ne ukvarjajo, češ da je estetsko inferiorna in v tem smislu niti ne zasluži resne akademske pozornosti. A kulturne študije niti ne izhajajo iz estetskih premislekov. Njihovo

01 Skupaj za Rancièreom bi morda lahko celo rekli *nedisciplinarna* oziroma *nedisciplinirana*.

zanimanje je v prvi vrsti sociološko, kar pomeni, da jih zanima zlasti mesto kulture v širšem družbenem kontekstu, v tem pogledu pa je popularna kultura še kako pomembna. To je namreč tista kultura, ki jo posamezniki najpogosteje trošimo, s tem pa tudi kultura, ki bolj kot katera koli druga oblikuje naše simbolne svete in posledično vpliva na to, kako posamezniki v vsakdanjem življenju delujemo. Če želimo razumeti družbo, moramo torej najprej razumeti njeno kulturo, ki posameznikom šele postavlja okvire za njihovo delovanje, in če je v sodobnem svetu to popularna kultura, potem pač ne gre drugače, kot da nas zanima popularna kultura. (Tu se sicer pogosto pokaže, da je tudi popularna kultura lahko zanimiva in vsaj mestoma tudi kvalitetna, toda to je v kontekstu omenjenega zanimanja za družbene učinke kulture vseeno drugotnega pomena.)

- In končno, kulturne študije svojega predmeta preučevanja ne obravnavajo iz varne akademske distance (oziroma akademskega slonokoščene stolpa), pač pa se z njim spoprijemajo z jasnim *politično zainteresiranim* namenom, *prepoznati vlogo kulture pri ohranjanju oziroma odpravljanju različnih vidikov neenakosti v družbi*. Pri tem izhajajo iz predpostavke, da je družba strukturirana vzdolž različnih izključevalnih praks. Da imamo, skratka, družbene skupine z več družbene moči in tiste, ki je imajo manj. Raziskovalci s področja kulturnih študij se v tem oziru čutijo zavezani temu, da oblikujejo znanje, ki bo pomagalo pri *emancipaciji*⁰² marginaliziranih oziroma šibkih družbenih skupin (primerjaj: Hall in Birchall, 2006: 2), pri čemer je zanje ključno, da so različne izključevalne prakse v popularni kulturi pogosto prikazane kot samoumevne ali celo naravne. Kulturne študije temu nasprotno stojijo na stališču, da nič od tega samoumevno ali celo naravno. S svojimi analizami različnih popularnokulturnih tekstov⁰³ opozarjajo, da se nam različni problematični vidiki družbenega življenja zaradi uveljavljenih popularnih prikazov zgolj zdijo samoumevni, in s svojimi analizami tudi konkretno kažejo, na kakšen način se takšna normalizacija v kulturi dogaja. Glede na to, da so kulturne študije prva in zaenkrat še vedno edina znanstvena disciplina, ki

02 Se pravi, osvoboditvi izpod takšnih ali drugačnih spon podrejenosti, izkoriščanosti, izključenosti ipd. Termin »emancipatorno« se v tem smislu v kulturnih študijah uporablja za vse tiste prakse ali kulturne izraze, ki takšno osvobajanje podrejenih družbenih skupin omogočajo (oziroma spodbujajo).

03 Pojem »tekst« se v kulturnih študijah ne nanaša zgolj na besedila v ožjem smislu te besede. Z njim označujemo vse tiste kulturne prakse, ki nosijo takšne ali drugačne *pomene*. V tem primeru pridejo torej poleg besedil v poštev tudi podobe (fotografije, slike, posnetki ipd.), zvoki (glasba), predmeti (obleke, potrošne dobrine), aktivnosti (ples, šport, pitje piva ipd.).

že v jedru izhaja iz družbeno angažiranega odnosa do družbene resničnosti, je to morda celo njihova najpomembnejša posebnost (primerjaj: Zylinska, 2006: 79).

Ne glede na vse te skupne imenovalce pa so kulturne študije zelo pisano akademsko podjetje. Takšna spoznavna širina je seveda sama po sebi zaželena. Navsezadnje nas lahko zgolj dinamika različnih pogledov, interpretacij in idej opremi za učinkovite spoprijeme s kompleksno kulturno resničnostjo sodobnega sveta. Toda po drugi strani je ta širina vsaj pri pisanju različnih pregledov tudi problem, saj je tako zelo raznovrstno raziskovalno podjetje z mehкими robovi nasproti drugim disciplinam zelo težko uokviriti v pregledno in dovolj razumljivo celoto. Sami se bomo projekta uvoda v kulturne študije zato lotili na način zgodovinskega pregleda. Takšen pristop namreč omogoča vsaj približno pregledno predstavljanje različnih teoretskih in raziskovalnih premikov, ki zaznamujejo kulturne študije, hkrati pa tudi njihovo obravnavo v njim lastnih časovnih, teoretskih in družbenih kontekstih. Različni koncepti lahko v nasprotnem primeru obvisijo nekoliko v zraku, poleg tega pa zgodovinsko pregleden pristop k kulturnim študijam omogoča spoznanje, da je tudi znanstveno delovanje – na prvi pogled razmeroma dolgočasna zadeva – v resnici dinamična in nikoli zaključena zgodba, kjer ne manjka dramatičnih premikov in spektakularnih obratov.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial statements. This includes not only sales and purchases but also expenses, income, and transfers.

The second part of the document provides a detailed explanation of the accounting cycle. It outlines the ten steps involved in the process, from identifying the accounting entity to preparing financial statements. Each step is described in detail, with examples provided to illustrate the concepts.

The third part of the document discusses the various types of accounts used in accounting. It explains the difference between assets, liabilities, and equity accounts, and how they are classified. It also discusses the importance of understanding the normal balances for each type of account.

The fourth part of the document discusses the process of adjusting entries. It explains why adjusting entries are necessary and how they are prepared. It provides examples of adjusting entries for depreciation, amortization, and accruals.

The fifth part of the document discusses the preparation of financial statements. It explains how the adjusted trial balance is used to prepare the income statement, balance sheet, and statement of owner's equity. It also discusses the importance of comparing the financial statements to the previous period.

The sixth part of the document discusses the closing process. It explains how the temporary accounts are closed to the permanent accounts and how the closing entries are prepared. It provides examples of closing entries for revenue, expense, and owner's drawings accounts.

The seventh part of the document discusses the importance of internal controls. It explains how internal controls help to prevent errors and fraud, and how they are implemented in a business. It provides examples of internal controls for cash, inventory, and receivables.

The eighth part of the document discusses the importance of ethics in accounting. It explains how accountants should act ethically and how they can avoid conflicts of interest. It provides examples of ethical dilemmas and how they should be resolved.

The ninth part of the document discusses the importance of communication in accounting. It explains how accountants should communicate effectively with their clients and colleagues. It provides examples of communication techniques and how they can be used in the workplace.

The tenth part of the document discusses the importance of continuous learning in accounting. It explains how accountants should stay up-to-date on the latest developments in the field and how they can improve their skills. It provides examples of learning opportunities and how they can be used to advance one's career.

2. NASTANEK BRITANSKIH KULTURNIH ŠTUDIJ

2.1. Intelektualni in zgodovinski kontekst nastanka kulturnih študij

Kulturne študije so se pojavile na koncu petdesetih oziroma na začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja v Veliki Britaniji. Ob svojem pojavu so predstavljale pomemben prelom z v tistem času uveljavljenimi razumevanji kulture, a če hočemo njihovo novost prepoznati, se moramo najprej ustaviti pri tem, nasproti čemu so sploh nastopile.

2.1.1. Britanska literarna kritika 19. in zgodnjega 20. stoletja

V 19. stoletju je v Veliki Britaniji razmišljanje o kulturi zaznamovalo zlasti delo *britanskih literarnih kritikov*. Najpomembnejši med njimi so bili **Samuel Taylor Coleridge**, **Thomas Carlyle**, **Matthew Arnold** in **John Ruskin**. Ko je Raymond Williams, eden od prvih raziskovalcev s področja kulturnih študij, kasneje pisal o razvoju pojma kulture, je britanske literarne kritike 19. stoletja označil za predstavnike šole *kulture in civilizacije*, prepričanja, da je napredek človeštva usodno povezan z razvojem kulturne rafiniranosti posameznikov. To je lep povzetek njihovih idej, a še preden preidemo na konkretne značilnosti britanske literarne kritike tistega časa, poudarimo, da so ti avtorji pisali v času *industrializacije*, ki je temeljito spremenila podobo angleške pokrajine. Nekoč zeleno deželo je namreč v 19. stoletju prekrila mreža premogovnikov in tovarn, zlasti pa je proces industrializacije množice posameznikov pogнал s podeželja v mesta, kjer so v tovarnah delali od jutra do večera za majhne plače in tako rekoč nikakršno socialno varnost (v tistem času se je delalo šest dni na teden, 10, 12 ali celo 14 ur na dan, brez bolniških, dopustov, pokojnin in podobno). Kdo ne pozna podob zloglasnega londonskega East Enda, kjer so v natrpanih hišah ali pa kar na umazanih ulicah drug ob drugem životarili nesrečneži, ki jim je bil višek luksuza že pol pinta

grenkega v lokalni krčmi?⁰⁴ Številni pomembni misleci tistega časa so tako proces modernizacije, h kateremu je težilo optimistično in razsvetljsko 18. stoletje, pričeli kritizirati, kar velja tudi za britanske literarne kritike, ki nas na tem mestu zanimajo.

Thomas Carlyle (1795–1881), škotski filozof, kritik in zgodovinar, je na primer leta 1829 objavil vpliven esej *Znak časa* (Sign of the Times), v katerem je za sodobnost trdil, da to »ni filozofska, predana, herojska ali moralna doba, temveč bolj kot kar koli drugega mehanska doba« (Carlyle v: Jenks, 1993: 18). Pritoževal se je tudi, ker se je človeško delo rutiniziralo in omejilo na zgolj funkcijo v proizvodnem procesu, pri čemer so kreativno vlogo v družbi prevzeli stroji, človek pa vlogo strojev. In še več: ne samo da se je človeška družba kot celota mehanizirala, po Carlylu se je mehaniziral tudi posameznik. Misli, čustva in občutki modernega človeka so postali povsem mehanski. Tudi bogastvo po drugi strani ni več značilnost posameznikov, kakor je bilo nekoč, ampak grozna sila, ki je razcepila narode na dvoje, dobiček pa je postal edini in najpomembnejši motiv človekovega delovanja (Jenks, 1993: 18–19).

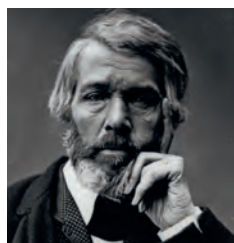
Britanski literarni kritiki, ki se pri svojih analizah torej niso osredotočali zgolj na literarna dela, pač pa so pisali tudi o kulturi nasploh, so posledično poskušali človeštvo odrešiti njegove ujetosti v problematične učinke industrializacije oziroma modernizacije. Pri tem svojem prizadevanju so bili celo nekoliko blizu številnim revolucionarno razpoloženim mislecem iz tistega časa (na primer Karlu Marxu, ki ga bomo omenjali v nadaljevanju), ki so prav tako težili k spremembi razmer, toda njihova pozornost ni bila usmerjena k pravičnejši distribuciji družbenega bogastva, kot je to veljalo za revolucionarje. Namesto tovrstne materialistične vizije jih je namreč vodilo ravno nasprotno – idealistično – prepričanje, da lahko človeštvo pride iz krize zgolj tako, da sledi idealu

Samuel Taylor
Coleridge

Matthew Arnold

Thomas Carlyle

04 East End se je razmahnil kot največji angleški *slum* zaradi tega, ker je bil vsaj uradno zunaj meja mesta Londona in mestna uprava ni imela jurisdikcije nad njim. East End sicer svoj zloglasni ugled dolguje tudi Jacku Razparaču, ki je deloval v okolici Whitechappel Road, osrednje prometnice skozi ta del mesta. Odličen – pa čeprav avtorsko nekoliko svoboden – prikaz dogajanja okoli teh dramatičnih dogodkov, obenem pa tudi življenjskih razmer v East Endu, ponuja znameniti strip Alana Moora *From Hell* (na voljo v izdaji Moore in Campbell, 2006).

Santa Caterina d'Alessandria (Raffaello, 1508).
Raffaello je bil eden od najbolj cenjenih renesančnih slikarjev

duhovne popolnosti (Jenks, 1993: 16). Tu gre za to, da so britanski literarni kritiki pod vplivom nemške romantike povzdigovali pomen *kulture*. Njihovo stališče je bilo, da ima zgolj kultura moč, da »človekovega duha dvigne iz njegove povprečnosti v višine lepote, svetlobe, življenja in sočutnosti« (glej: Arnold, 1995: 30). Konkretno naj bi kultura pozitivno vplivala tako na

- posameznike, saj naj bi bili kulturno razgledani ljudje moralno in estetsko polnejše osebnosti, s tem pa tudi bolj zadovoljni in srečni, kot tudi na
- človeško družbo kot celoto, saj naj bi kultura s tem, ko posameznike – ne glede na njihovo socialno pripadnost – izobražuje v državljane visoke in plemenite kulture, odpravljala tudi razredne razlike med njimi oziroma pomen teh razlik vsaj zmanjševala (Munns in Rajan, 1995: 15).

V tej povezavi je treba nemudoma poudariti, da kultura, ki so jo imeli v mislih britanski literarni kritiki, ni bila kultura nasploh. Matthew Arnold (1822–1888) je v svojem vplivnem delu *Kultura in anarhija* (*Culture and Anarchy*) (1869) kulturo označil kot zgolj »tisto najboljše, kar je bilo kadar koli zamišljeno ali rečeno na tem svetu« (Arnold v: Barker, 2000: 36). V tem smislu kultura ne pomeni človekove misli in dejavnosti v celoti⁰⁵, temveč zgolj *visoko umetnost*. Arnold je, bolj konkretno, za ideal postavljala renesančno umetnost, ki naj bi se s svojimi upodobitvami transcendentnega klasično-krščanskega ideala še najbolj približala idealu kulturne popolnosti (Jenks, 1993: 23).

Renesansa kot ideal morda ni naključje. Ravno v tem obdobju se je namreč pričelo postopoma izoblikovati zahodno prepričanje, da je umetnik

⁰⁵ V smislu, kot jo razumejo antropologi (na primer ameriška kultura, mediteranska kultura ipd., ali pa kultura oblačenja, prehranjevanja ...). V nadaljevanju bomo videli, da je antropološko razumevanje kulture močno vplivalo na delo prvih raziskovalcev s področja kulturnih študij, toda to se je zgodilo kasneje.

genij, ki lahko s svojo estetsko vizijo ljudi povzdigne v višave duhovno pretanjene eksistence. Pred tem so posamezniki, ki jih danes razumemo kot »umetnike«, delovali kot bolj ali manj navadni obrtniki in temu ustrezno so z njimi tudi ravnali (navsezadnje tudi beseda umetnost v številnih zahodnoevropskih jezikih (*art* oziroma *arte*) izhaja iz latinske besede *ars*, ki je nekoč označevala ravno obrt). O postopnem procesu nastanka pojma umetnosti kot nečesa posebnega priča na primer podrobnost, da se je Leonardo da Vinci, danes tako rekoč sinonim umetnika genija, moral skoraj vse svoje življenje soočati z globokim nerazumevanjem okolice, ker je svoje delo poskušal jemati zelo resno. Znano je na primer, da je bil opat samostana,⁰⁶ kjer je Leonardo slikal svojo znamenito *Poslednjo večerjo* (*Il Cenacolo* ali *L'Ultima Cena*) (1495), skrajno zgrožen nad njegovo prakso, da je svoje delo omejeval na to, da je zjutraj prišel pred sliko, jo pol ure nepremično motril, potem pa potegnil ducat potez s čopičem in za tisti dan končal. Ko se je opat umetniku pritožil, ga je Leonardo sicer uspešno odpravil, vendar ne z danes samoumevno zahtevo po umetniški avtonomiji. Tega v tistem času prav gotovo ne bi razumeli, tako da je opatu preprosto zgrozil, da lahko svoje delo pospeši tako, da za model Judeževega obraza uporabi kar njegovega (opatovega) (Murray in Murray, 1989: 238).

Na tej točki sicer velja opozoriti, da so večji ugled v renesansi pričeli pridobivati zgolj slikarji. Večina ostalih umetnikov je vse do romantike še vedno delala kot zgolj neke vrste obrtnikov. Skladatelji so tako na primer vse do Beethovena pisali zgolj glasbo po naročilu, pri čemer njihovo delo tudi nikakor ni bilo razumljeno tako, kot je še danes pod vplivom romantične dediščine, se pravi kot nekaj izjemnega oziroma nekaj, kar bi morali poslušati z največjo predanostjo. Znano je na primer, da so poslušalci na koncertih znanega klasicističnega skladatelja Josepha Haydna še najraje spali (zaradi česar je potem Haydn napisal znamenito simfonijo »Presenečenje«,⁰⁷ s katero je zaspance budil). Zgovoren je tudi podatek, da so v Italiji vse do konca 18. stoletja v operne hiše – danes simbole visoke kulture – poslušalci hodili kar s košarami, kjer so bile klobase, vino in podobno. Obisk opere je bil namreč sproščen družabni dogodek, pri čemer tudi ni bilo nenavadno, če so poslušalci v primeru, da jim predstava ni bila všeč, navalili na oder in nastopajoče ročno napodili domov. Vse to se je, kot rečeno, spremenilo s pojavom romantike, ko je zahodna kultura, razočarana nad človekovim razumom, ki je pripeljal do industrializacije in njenih uničujočih posledic, pričela častiti ustvarjalnost, domišljijo in intuicijo. V tem kontekstu so torej kultura in njeni proizvajalci (sedaj razumljeni kot veliki umetniki) šele pridobili poseben status, ki ga imajo

06 Gre za samostan Santa Maria delle Grazie v Milanu.

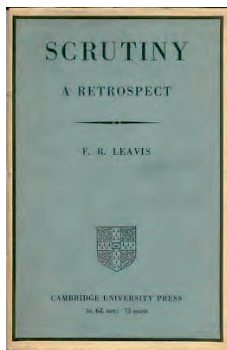
07 Njeno pravo ime je »Simfonija št. 94 v G duru«.

še danes, delo britanskih literarnih kritikov 19. stoletja pa lahko v tej luči razumemo tudi kot zgolj utemeljitev te nove vloge, ki jo je v zahodnem kulturnem univerzumu privzela kultura. (Ta kontekst in z njim povezano čaščenje kulture kot umetnosti na kontinentalnem delu Evrope, s tem pa tudi pri nas, sicer poznamo pod splošnim imenom romantika. To omenjamo, da ne bo nastal vtis, da je razumevanje kulture kot zgolj umetnosti britanska iznajdba (ali posebnost)).

Za določanje tega, kaj točno »visoka« kultura je in kaj ne, so britanski literarni kritiki sicer postavili kar sami sebe. Po njihovem prepričanju so igrali vlogo neke vrste *junaškega duhovništva izobrazbe in estetske prefinjenosti*, ki bo skrbelo za izbiro tistih najbolj vzvišenih umetniških del, s katerimi si bodo ljudje povrnili izgubljeno dostojanstvo in moralne kvalitete (Jenks, 1993: 18–20). Pomembno je tudi to, da naj bi tovrstno estetsko povzdigovanje družbe država dosegla v sistemu obveznega šolstva, kjer se naj bi otroci že od malih nog učili estetskega kánona.

Danes takšne elitistične ideje o Kulturi z velikim K, ki bo rešila človeštvo vseh njegovih težav, zvenijo vsaj nekoliko nenavadno. A če malo bolje pogledamo, lahko hitro vidimo, da je tudi sodobno razumevanje kulture v resnici še vedno v pomembni meri zaznamovano s takšnimi predstavami. Država še vedno podpira zlasti visoko oziroma »resno« kulturo, kánona najpomembnejših umetniških del se učimo v šolah (pri čemer vsak narod oblikuje svojega),⁰⁸ kultura ima tudi sicer nek poseben vzvišen status (spomnimo se na primer skrajno resnega in spoštljivega tona televizijskih oddaj o kulturi), zlasti pa kulturo še vedno pogosto razumemo kot neke vrste privilegirano mesto pojavljanja resnice o življenju (na primer s predanim – fenovskim – odnosom do najljubših glasbenikov, filmov in podobno).

Ravnokar omenjene ideje britanskih literarnih kritikov niso pomembne same po sebi. Navsezadnje gre za avtorje, ki so pisali v 19. stoletju, tako da se bomo sedaj osredotočili na intelektualno strujo, ki je ideje omenjenih kritikov devetnajstega stoletja prevzela in prilagodila novemu času. Tu gre za tako imenovano *leavisovstvo*, ki se je razvilo v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja okoli literarnokritične revije *Scrutiny*.⁰⁹ Njen najpomembnejši

08 Pri nas je tako na primer na programu zlasti slovenska literarna klasika: Prešernove pesmi, Cankarjevi romani in podobno.

09 V dobesednem prevodu: »Natančen pregled«.